

„BYKOWI CHWAŁA” reż. Andrzej Papużyński

Opracowanie Marta Matuszak

I. PODSTAWOWE TECHNIKI NAUCZANIA

STOPKLATKA	
Wskazówki dla nauczyciela	Pytania do uczniów
<p>Pokaż uczniom kadr przedstawiający bohatera filmu, Franciszka Starowieyskiego, pracującego przy stole, na którym leży czaszka i stoi zgaszona świeca (01:34).</p> <p>Pokaż uczniom kadr, na którym widać wygrawerowaną sentencję: „Vanitas Vanitatum Et Omnia Vanitas” (03:51).</p> <p>Pokaż uczniom kadr przedstawiający twarz bohatera przenikaną ujęciem dawnych przedmiotów i starych zegarów (03:00).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Co symbolizuje czaszka oraz zgaszona świeca na stole? Dla jakiej epoki w literaturze i sztuce są to motywy charakterystyczne? • Co oznaczają te słowa? Kto jest autorem tej sentencji? Jak rozumiesz jej znaczenie? Czy znacie inne maksymy wyrażające podobną myśl? • Czy rozpoznajecie tu jeszcze inny motyw charakterystyczny dla omawianej epoki? Co symbolizuje zegar, jaka jest symbolika zepsutego zegara? Jak rozumiecie metaforę artysty, który naprawia i nakręca stare, zepsute zegary?
DŹWIĘK I OBRAZ	
Wskazówki dla nauczyciela	Pytania do uczniów
<p>Wyświetl uczniom fragment filmu od 01:57 do 03:50. Dodatkowo, w powyższym fragmencie filmu zwróć uwagę uczniów na moment ukazujący bohatera naprawiającego zegary (od 03:12 do 03:47).</p> <p><u>PODPOWIEDŹ:</u> Warto zaznaczyć, że sposób wykorzystania dźwięków w filmie współgra z surrealistyczną „estetyką marzenia sennego” w obrazie. Przykładowo: słyszymy dźwięki różnych instrumentów muzycznych, ale też szum morza i tykający zegar.</p> <p>Wyświetl uczniom fragment filmu, w którym artysta pokazany jest w autentycznej sytuacji two-</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Jakie instrumenty muzyczne, a jakie efekty dźwiękowe tu słyszać? Jaka jest rola muzyki w tym fragmencie filmu? Jaki nastrój wywołuje? Jaka jest rola dźwięków? Czy dźwięki są zsynchronizowane z obrazem? Jaki efekt wywołuje takie zestawienie obrazu i dźwięku? • Jak zmienia się ilustracja muzyczna w tym fragmencie filmu? Co słyszymy? Jaki ma to

rzenia trzech różnych dzieł (09:27–11:11).	wpływ na nastrój filmu i jego odbiór? Co o artyście i jego sposobie postrzegania własnego dzieła mówi nam nagła zmiana ilustracji muzycznej na pieśń pochwalną zakończoną oklaskami?
CZOŁÓWKA I TYŁÓWKA	
<p style="text-align: center;">Wskazówki dla nauczyciela</p> <p>Wyświetl uczniom czołówkę filmu.</p> <p>Wyświetl uczniom tyłówkę filmu</p>	<p style="text-align: center;">Pytania do uczniów</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kto i w jakiej sytuacji został tu pokazany? Czy scena ta kojarzyć się może z innymi rodzajami sztuki? Jak rozumiecie tytuł filmu biorąc pod uwagę to, że pseudonim twórcy to „Jan Byk”? Czy spotkaliście się kiedyś z pojęciem „teatr rysowania”? Jak może wyglądać taki akt twórczy? Co może oznaczać data A.D. 1671 pojawiająca się wraz z tytułem filmu rysowanym przez artystę? • Jak rozumiesz przedstawienie napisów końcowych w formie przybijanych pieczęci? Jaki mają kolor i kształt? W jakiej sytuacji są wykorzystywane? Kto je przybija?
UJĘCIE	
<p style="text-align: center;">Wskazówki dla nauczyciela</p> <p>Wyświetl uczniom fragment filmu prezentujący prace artysty (od 11:12 do 13:45 minuty).</p>	<p style="text-align: center;">Pytania do uczniów</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jakie wrażenie wywołuje taki sposób zaprezentowania prac artysty? Jaki pomysł tu wykorzystano? • Dlaczego prezentacja prac artysty przenikana jest zbliżeniami jego postaci i twarzy? Dlaczego artysta zbliża się w stronę widza patrząc wprost w kamerę? Czy taki zabieg spotykamy w filmach często? Kiedy? <p>PODPOWIEDŹ: Artysta, zbliżając się do kamery i kierując swoje spojrzenie na widza, nawiązuje z nim osobistą relację, zaprasza go do świata swojej twórczości, swoich obsesji. Twórcy filmowi korzystają z tego zabiegu ostrożnie, ponieważ spojrzenie aktora w kamerę zaburza</p>

	<p>dystans widza do filmowej rzeczywistości. Spojrzeniu aktora w kamerę towarzyszy nieraz głos postaci zza kadru. Wykorzystanie tych zabiegów służy uwypukleniu subiektywnej narracji w filmie, jednoznacznemu dookreśleniu tego, z czyjego punktu widzenia opowiadana jest historia, „w czym świecie jesteśmy” jako widzowie. Dla urozmaicenia tematu i jako przykład można zaprezentować uczniom czołówkę filmu „Maria Antonina” (2006) Sofii Coppoli.</p>
TRANSFORMACJE RODZAJOWE	
<p style="text-align: center;">Wskazówki dla nauczyciela</p> <p>W nawiązaniu do ujęcia, w którym prezentowane są prace artysty (od 11:12 do 13:45 minuty) zadaj pytania uczniom. <u>PODPOWIEDŹ:</u> Plakaty Franciszka Starowieyskiego dostępne są na stronie GAPLA. Nauczyciele szczególnie zainteresowani tematyką plakatu mogą zapoznać się z bezpłatną publikacją Plakat i reklama na lekcjach języka polskiego w liceum i technikum. Poradnik z ćwiczeniami dla nauczyciela.</p>	<p style="text-align: center;">Pytania do uczniów</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Czy plakat może być dziełem sztuki? ● Jaką funkcję pełni plakat w kulturze wizualnej? Jakie znacie rodzaje plakatu? ● Czym różni się plakat od reklam w formie banerów i billboardów? ● Czy wiecie, czym jest „baneroza”?

II. KLUCZOWE PYTANIA

PRACA KAMERY

- Jakie ruchy kamery są widoczne w filmie? Jakich można w nim wyróżnić wielkości planów? Jaki jest rytm pracy kamery? Czy kamera jest statyczna czy ruchoma?
- Jaką funkcję pełnią w filmie liczne detale?

PODPOWIEDŹ: Miarą wielkości planów filmowych jest postać ludzka, warto zwrócić uwagę na to, że detal dotyczy przedmiotów i obiektów ukazanych z bliska. W analizie przydatna będzie tu strona EdukacjaFilmowa.pl.

- Czy w filmie wykorzystano dojazdy i odjazdy kamery, a może panoramę? W których fragmentach filmu i czemu taka praca kamery służy?

PODPOWIEDŹ: W filmie dominują ujęcia statyczne i nakładane oraz przenikania. W kontraście do nich panoramę, dojazdy i odjazdy kamery zastosowane zostały w sekwencji prezentującej gotowe dzieła artysty (fragment 11:12–12:25). Ten pozwala na pokazanie w niewielkiej liczbie ujęć bardzo licznych prac artysty – jest to rodzaj wirtualnej wystawy. Dodatkowo, wykorzystane tu ruchy kamery, dynamizują narrację w punkcie kulminacyjnym, akcentując wagę momentu, w którym artysta prezentuje swoje dzieła światu i dzieli się nimi z odbiorcą.

KOLORYSTYKA

- Jakie kolory zastosowano w filmie? Czy są to barwy stonowane czy krzykliwe? Dlaczego takich użyto?
- Dlaczego czołówka filmu jest czarno-biała, a zasadnicza część filmu została nagrana w kolorze?
- Użycie jakich barw i w jaki sposób powoduje, że możemy mówić o „malarskości kadrów” w filmie „Bykowi chwała”?

POSTACI

- Kto jest bohaterem filmu?
- Czy można powiedzieć, że film „Bykowi chwała” jest filmem dokumentalnym o Franciszku Starowieyskim? Dlaczego tak lub dlaczego nie? Jaki jest to rodzaj filmu dokumentalnego?

PODPOWIEDŹ: Warto wprowadzić definicję filmu dokumentalnego i omówić jego rodzaje, w tym dokument kreacyjny i impresję dokumentalną. Należy też wspomnieć o tym, że oddzielnym rodzajem filmowym jest „film o sztuce”, który może być np. filmowym portretem artysty, tak jak „Bykowi chwała”. Warto rozbudować ten temat i przywołać tradycję filmu oświatowego w polskiej kinematografii ([Wytownia Filmów Oświatowych](http://WytowniaFilmowOswiatowych)), przypomnieć sylwetki znanych twórców, którzy karierę rozpoczęli w WFO. Z uwagi na unikalną w skali światowej historię polskiego filmu dokumentalnego nie należy zapominać o [Wytowni Filmów Dokumentalnych i Fabularnych](http://WytowniaFilmowDokumentalnychIFabularnych), w której od 70 lat powstawały najważniejsze tytuły gatunku, a także setki odcinków [Polskiej Kroniki Filmowej](http://PolskiejKronikiFilmowej).

- Kim jest starszy mężczyzna pojawiający się w połowie filmu (05:20)? Jaką czynność wykonuje? Na czym polega kontrast między jego zachowaniem i zajęciem, a zachowaniem i pracą artysty, Franciszka Starowieyskiego?

NARRACJA

- Kto jest narratorem filmu? Czy narrator jest tylko jeden? Czy jest to narracja obiektywna, subiektywna czy autotematyczna?
- Czy głos, który słyszymy spoza kadru jest głosem narratora, bohaterów, czy może jeszcze kogoś innego? Jakiego rodzaju wypowiedzi słyszymy?

MIEJSCE AKCJI

- Czy można jednoznacznie określić miejsce akcji w filmie?
- Jakie przestrzenie realne, a jakie nierealistyczne, wyobrażone, możemy wyróżnić w filmie?

MUZYKA I DŹWIĘK

- Jakie dźwięki i efekty z filmu są najsilniej zapamiętywane? Które sceny te dźwięki i efekty dźwiękowe przywołują w wyobraźni? Jak je wywołują emocje?
- Czy wykorzystana w filmie ścieżka dźwiękowa współgra z obrazem? Czy dźwięki ilustrują dokładnie to, co dzieje się w obrazie, czy czasem stanowią dla niego kontrpunkt? Dlaczego? Jakie skojarzenia i emocje wtedy wywołują? Co takie zabiegi dźwiękowe mówią nam o bohaterze filmu?

MOTYWY

- Jak w filmie pokazana jest nagość? Czy taki sposób przedstawienia nawiązuje do tradycyjnego sposobu prezentowania nagich ciał w sztuce, czy ma w filmie inną funkcję?
- Jak rozumieć liczne ujęcia prezentujące rysunki tkanek, mięśni, narządów wewnętrznych i modele anatomiczne zestawione z ujęciami żywych, nagich ciał? Jakie wrażenie wywołuje ujęcie, w którym bohater odsłania czaszkę żywej kobiety? Dlaczego artysta wybrał tu chwyt artystyczny polegający na wywołaniu szoku?
- Co oznacza pojęcie „samotność artysty”? W jaki sposób zobrazowano ten motyw w filmie?

KOMPOZYCJA (*MISE EN SCÈNE*)

- Jakiego rodzaju zabiegi inscenizacyjne wykorzystano w filmie „Bykowi chwała”, aby uzyskać malarskość kadrów oraz surrealistyczną poetykę marzenia sennego?
- Jaką rolę odgrywa w filmie scenografia?
- Które, wykorzystane w filmie elementy języka filmu powodują, że możemy go nazwać „portretem artysty”?

MONTAŻ

- Jaki jest rytm montażu w filmie „Bykowi chwała”?
- Jak rozumieć pojęcie „montaż skojarzeń” i czy możesz podać przykłady takich zabiegów w filmie?
- Jaką funkcję mają w montażu tzw. „przenikania” oraz zdjęcia nakładane?

PODPOWIEDŹ: Wszystkie wskazane wyżej zabiegi filmowe: powolny, płynny rytm montażu, wolne przenikania, mnogość zdjęć nakładanych oraz montaż skojarzeń (przykładowo: geometryczne wykresy zestawione z półnagimi ciałami kobiet zaprezentowanych jako posągi, twarz artysty zestawiona ze starymi zegarami) służą – podobnie jak w warstwie dźwiękowej – wykreowaniu onirycznego, surrealistycznego nastroju, jest to estetyka marzenia sennego.

- Czy w filmie pojawia się tzw. „głos z offu”? Kto się wtedy wypowiada?

III. POMYSŁY NA ĆWICZENIA

PISANIE I CZYTANIE

- Zaproponuj uczniom wspólne wyjście na wystawę lub obejrzenie jej w Internecie. Następnie poproś uczniów o wykonanie ćwiczenia w jednym z dwóch wybranych wariantów:
  - a) napisanie recenzji z obejrzonej wystawy
  - b) napisanie polemiki z recenzją wystawy przeczytaną w opiniotwórczej gazecie lub usłyszaną w telewizyjnym/radiowym programie kulturalnym.

SŁUCHANIE I MÓWIENIE

- Poproś uczniów, aby na terenie szkoły zaaranżowali studio telewizyjne i przeprowadzili w nim krytyczną dyskusję o filmie „Bykowi chwała”. Niech uczniowie podzielą się na grupy: ekipę filmową oraz „gości programu”, którzy wcielą się w rolę artysty, historyka sztuki, krytyka, widza. Tematem dyskusji mogą być różnice w odbiorze filmu Franciszka Starowieyskiego w Polsce, przez widza współczesnego i widza z roku, w którym powstał film (1971 r.). Dyskusja powinna uwzględniać kontekst historyczny (lata 70-te, XXI w.), społeczno-kulturowy (społeczeństwo zamknięte przed Zachodem, cenzura, społeczeństwo otwarte i skomunikowane globalnie, zmiana obyczajów) i estetyczny (teksty kultury lat 70-tych, estetyka szoku, przyzwyczajenia widza współczesnego).

ĆWICZENIA PRAKTYCZNE

- Korzystając ze strony internetowej i aplikacji **Kahoot!** przeprowadź z uczniami quiz polegający na przyporządkowaniu konkretnych dzieł sztuki do epok, w których powstały. Dodatkowo, wprowadź do quizu znane maksymy i sentencje oraz cztery warianty ich tłumaczenia.
- Jako kontynuację powyższego ćwiczenia zaproponuj uczniom, aby sami odnaleźli: dwa dzieła, malarskie i literackie, dwa kierunki w sztuce i trzech twórców, którymi mógł inspirować się – poza estetyką i filozofią – baroku Franciszek Starowieyski. Jako podpowiedzi podaj uczniom pojęcia: ekspresjonizm, Salvador Dali, turpizm, action painting, Edvard Munch.
- Poproś uczniów, aby w formie szkiców, rysunków lub miniatur zaprojektowali reklamy outdoorowe (zewnątrzne) tak, aby „nie psuły one krajobrazu” i stanowiły antidotum na powszechną „banerozę”.
- Zaproponuj uczniom ćwiczenie polegające na analizie wybranego plakatu Franciszka Starowieyskiego (plakaty dostępne są na stronie **GAPLA**). Poproś uczniów, aby w pięcioosobowych grupach wybrali jeden plakat. W pierwszej części ćwiczenia zapytaj uczniów, dlaczego wybrali właśnie ten plakat i o czym może opowiadać zilustrowany nim film. Zachęć uczniów, którzy widzieli film do podzielenia się swoimi wrażeniami. Czy coś ich zaskoczyło, czy plakat oddaje ideę filmu? W drugiej części ćwiczenia poproś uczniów o dokonanie szczegółowej analizy następujących elementów plakatu: temat, gatunek, idea, symbolika, kolorystyka, kształty, postaci, obiekty, typografia, kompozycja, nastrój, odwołania do innych dzieł

ZADANIA AKTYWIZUJĄCE

- Zaproponuj uczniom wspólne wykonanie performance’u w stylu Franciszka Starowieyskiego, czyli „teatru rysowania”. Wykorzystajcie tablicę szkolną do stworzenia wielkoformatowego rysunku, na którym każdy z uczniów dorysuje jeden motyw związany z omawianą epoką, czyli barokiem.
- Zaproponuj uczniom zabawę w kuratorów wystawy. Poproś, aby podzielili się na czteroosobowe grupy z podziałem na role przy realizacji wspólnej koncepcji wystawy. Koncepcja wystawy powinna obejmować: temat, klucz prezentowania dzieł (tematyczny, chronologiczny lub inny). Poproś,

Filmoteka Szkolna

aby dwoje uczniów z grupy dokonało selekcji plakatów (np. 15), aby jedna osoba sporządziła notatkę o autorze plakatów i aby jedna osoba zaproponowała tytuł, miejsce lub okoliczność wystawy.

KSZTAŁCENIE WIELOKIERUNKOWE

- Zaproponuj uczniom ćwiczenie plastyczne: podziel uczniów na pięcioosobowe grupy i poproś, aby stworzyli plakat lub kolaż inspirowany maksymą: „Vanitas Vanitatum Et Omnia Vanitas” (Marność nad marnościami i wszystko marność). Po wykonaniu ćwiczenia poproś każdą z grup o zaprezentowanie i omówienie swoich prac przed innymi uczniami. Stwórzcie wystawę prac wykorzystując przestrzeń szkoły.

Wykorzystano format analiz filmoznawczych przygotowany na podstawie opracowań British Film Institute.

Organizator:

Współfinansowanie:

